

Veileder: Strandrydding på Svalbard

Elever ved Svalbard folkehøgskole samarbeider om å flytte en stor net som har drevet i land.
Foto: Stian Pedersen / Polarnatt Media

Innhold

1	Derfor er det viktig å rydde marin forsøpling på Svalbard.....	3
2	Planlegge en ryddeaksjon	4
3	Avfallshåndtering.....	7
4	Registrering i Rent hav	8
5	Områder som ikke skal ryddes.....	9
6	Ferdselsrestriksjoner.....	10
6.1	Er området vernet?	10
6.2	Meldeplikt til Sysselmesteren	10
6.3	Behov for forsikring.....	11
6.4	Kulturminner	12
7	Bruk av droner.....	15
8	Helse og sikkerhet for strandryddere	16
9	Instruks HMS-ansvarlig	27
	Her finner du ansvarsoppgaver og utstyrsliste for HMS- ansvarlig på ryddeaksjonen.	27
9.1	HMS- ansvarlig.....	27
10	Instruks ansvarlig isbjørnvakt og isbjørnvakter	29
	Her finner du ansvarsoppgaver og utstyrsliste for isbjørnvakter.	29
10.1	Ansvarlig isbjørnvakt	29
10.2	Isbjørnvakter.....	30

1 Derfor er det viktig å rydde marin forsøpling på Svalbard

Det er spesielle hensyn du må ta om du skal rydde marin forsøpling langs strendene på Svalbard. Her finner du veiledning til hvordan du bør gå fram.

Store mengder marint avfall driver i land langs kysten av Svalbard. Mye av avfallet kommer fra skipsfart og fiskeri, og særlig fra fiskeriflåten i Barentshavet og havområdene rundt Svalbard.

Plast brytes sakte ned i naturen. Påvirkning fra UV-stråling, vind og bølger bryter plasten ned i mindre biter, som til slutt blir til mikroplast. Den marine forsøplingen har en rekke negative konsekvenser for dyrelivet.

Syssemesteren på Svalbard har ryddet strender på Svalbard i mange år. Årlig rydder de cirka 13 tonn avfall.

Tross langvarig ryddeinnsats er det fortsatt enorme mengder avfall igjen. Syssemesteren er derfor positive til at flere ønsker å rydde strendene. Hvert år inviterer de lokalbefolkningen i Longyearbyen til å delta på ryddetokt. Toktene er svært populære, og mange ønsker å gjøre en innsats for en renere natur.

Denne strandryddeveilederen er laget for personer som ønsker å arrangere ryddeaksjoner. Den inneholder også nyttig kunnskap for deg som ønsker å delta på en aksjon.

Veilederen beskriver både planlegging i forkant av en ryddeaksjon hvordan ivareta helse og sikkerhet for strandryddere.

Elever ved Svalbard folkehøgskole samarbeider om å flytte en stor not som har drevet i land.
Foto: Stian Pedersen / Polarnatt Media

2 Planlegge en ryddeaksjon

God planlegging legger grunnlaget for en vellykket gjennomføring av en ryddeaksjon.

Strandryddeaksjoner på Svalbard krever gjerne betydelig mer planlegging enn aksjoner på fastlandet. Dette henger sammen med flere faktorer, blant annet utfordrende logistikk, lange avstander, klimatiske forhold og isbjørnfare.

Det er derfor viktig at du setter deg nøye inn i hva som kreves av planlegging i god tid i forveien.

I tidlig planlegging bør du tenke på:

- Hvor skal dere rydde?
- Hvem skal rydde?
- Når skal dere rydde?
- Er det behov for befaringspåkø på rydestedet?
- Er området vernet?
- Vurder hva dere trenger av utstyr
- Behov for forsikring for frivillige

Hvor skal dere rydde?

Når du planlegger hvor ryddeaksjonen skal gjennomføres, er det en fordel å velge et område som du vet er forsøpelt. Hvis du ikke er kjent i et område, kan du få gode råd og tips fra noen med lokalkunnskap.

Det kan være Sysselmesteren, lokale lag og foreninger eller andre som organiserer rydding i et område. Aktiv i friluft¹, The Association of Arctic Expedition Cruise Operators (AECO²) og Svalbard folkehøgskole³ er lokale aktører som har erfaring fra større ryddeprosjekter på Svalbard.

I ryddeverktøyene Rydde⁴ og Rent hav⁵ kan du se hvor andre har ryddet eller planlegger å rydde, i tillegg kan du se områder der det er kjent ryddebehov.

Vær oppmerksom på ferdselsrestriksjoner ved utvelgelse av områder. Les mer om det i delen om ferdselsrestriksjoner (kapittel 6).

¹ <https://aktivifriluft.no/>

² <https://www.aeco.no/>

³ <https://svalbardfolkehogskole.no/>

⁴ <https://ryddenorge.no/>

⁵ <https://kart.renthav.no/>

Hvem skal rydde?

Hvem som skal rydde avhenger av forholdene på ryddeområdet, mengde og type søppel og hvor tilgjengelig området er.

Rydding i sårbare områder og på steder det er utfordrende å komme til, bør utføres av erfarne ryddere eller profesjonelle ryddeaktører. Rydding i lett tilgjengelige områder med lavere risiko kan utføres av frivillige.

Du må invitere deltakere som har forutsetninger til å rydde området som er valgt.

Når skal dere rydde?

Det er flere forhold som påvirker når et område kan ryddes:

- Årstid: På Svalbard er ryddesesongen begrenset til ca. slutten av juni til begynnelsen av september på grunn av et arktisk klima.
- Værforhold: Lave luft- og vanntemperaturer, is, tåke og vind er typiske værforhold på Svalbard.
- Bølge- og tidevannsforhold.
- Hensyn til flora og dyreliv, for eksempel er det hekkesesong for fugl på Svalbard fra **15. mai. til 15. august.**

Eventuelle ferdselsforbud i verneområder. Mer informasjon om dette i delen om ferdselsrestriksjoner (kap. 6.1).

Befaring av ryddeområdet

Hvis du skal rydde i nærheten av Longyearbyen, kan det være lurt å dra på befaring i ryddeområdet som del av planleggingen dersom det lar seg gjøre.

Befaring gir nyttig informasjon om flere forhold som du bør ta hensyn til i planleggingen:

- Hvor mye søppel er det på stedet?
- Hva slags type søppel finnes i området?
- Hvor mange ryddere er det behov for og plass til for å rydde området?
- Hva er enkleste måte for adkomst til området?
- Hva slags type terreng er det i området?
- Hva slags utstyr er det behov for?
- Hvordan frakte avfallet fra ryddeområdet?
- Er det spesielle hensyn man må ta i området?

Utenfor Isfjorden, eller dersom dere ikke holder til på Svalbard, kan det være krevende å utføre befaringer. I slike tilfeller kan kartverktøyet Rent hav⁶ benyttes som kilde til informasjon før ryddeaksjonen. Bruk dette verktøyet for å sjekke om noen har befart

⁶ <https://kart.renthav.no/>

området dere ønsker å rydde.

Ryddeutstyr

Aksjonsleder må vurdere behovet for nødvendig utstyr ved en ryddeaksjon. Behovet avhenger av blant annet ryddested og type avfall.

Du kan hente ryddeutstyr hos Sysselemesteren i Longyearbyen. Sysselemesteren leverer gjenbrukbare polyetylenposer i to forskjellige størrelser: mindre poser for innsamling av avfall på strender, og storsekker (1 m³) for oppbevaring av avfall på båter og til større gjenstander.

Aksjonsleder må kontakte Sysselemesteren i forkant av ryddeaksjonen og avtale når og hvor utstyr kan hentes. Sekkene skal leveres tilbake til Sysselemesteren etter endt aksjon.

Se delen om Helse og sikkerhet for strandryddere (kapittel 8) for informasjon om bekledning, verneutstyr og annet viktig utstyr som bør være med på ryddeaksjon.

Minimumsutstyr ved enhver ryddeaksjon:

- avfallssekker for å plukke søppel i
- hansker (helst stikksikre)

Følgende utstyr kan også være nyttig:

- kniv (gjerne med taggete blad)
- ryddekløver
- river eller potetgreip
- spade
- spett
- øks
- baufil eller sag
- klo til å dra ut tau
- tømmeraks

3 Avfallshåndtering

En ryddeaksjon er ikke ferdig før avfallet er levert.

Plukk kun det dere har kapasitet til å frakte tilbake til avfallsmottaket. Det er ikke lov å la poser med avfall stå igjen på stranden.

Alt avfall som ryddes skal fraktes til lovlig avfallsanlegg. På Svalbard er dette miljøstasjonen i Longyearbyen. Marint avfall kan leveres vederlagsfritt på miljøstasjonen og i egne konteinere.

Dersom dere har plukket eller planlegger å plukke større mengder marint avfall, bør miljøstasjonen i Longyearbyen kontaktes på forhånd for å avtale videre håndtering.

For å kunne levere marint avfall vederlagsfritt er det krav om at aksjonen registreres i ryddeverktøyene Rydde eller Rent hav. Husk å oppgi aksjonskode i Rydde eller aksjons-ID i Rent hav når du leverer fra deg avfallet på Miljøstasjonen.

Ryddeprosjekter som har mottatt tilskudd til avfallshåndtering gjennom for eksempel Miljødirektoratet eller Handelens miljøfond sine tilskuddsordninger, kan ikke levere avfallet gratis, men vil motta en faktura fra miljøstasjonen.

På miljøstasjonen blir avfallet kvernet og sendt til fastlandet for videre behandling. For å unngå skader på kverna ved renovasjonsanlegget, er det viktig å skille metall (for eksempel wirer eller flottører i metall) og tykke trosser/tau fra resten av avfallet.

Konteiner tre steder i Longyearbyen

I Longyearbyen er det satt ut konteinere på tre lokasjoner der du kan kaste mindre mengder marint søppel som du har ryddet: Bykaia, Gamlekaia og Kullkaia på Hotellneset.

Konteinerne er gule og er merket med «Clean up Svalbard» og Sysselmesterens logoer.

Konteinerne skal kun benyttes til avfall fra frivillige strandryddeaksjoner på Svalbard, og ikke til avfall fra skip. Dette er for å få oversikt og bedre statistikk på hvor mye søppel som ryddes på Svalbard hvert år. Konteinerne er bare beregnet for mindre avfallsmengder.

Kjemikalier og annet farlig avfall skal skilles ut, da dette kan være farlig for de som jobber ved renovasjonsanlegget. Bruk de oransje posene til denne typen avfall, for å skille det fra annet søppel i konteineren.

Ikke kast gjenbrukbare polyetylenposer. Etter endt ryddeaksjon skal posene leveres tilbake til Sysselmesteren. Vanlige plastposer kan kastes i konteineren.

Ta kontakt med miljøstasjonen for å få vite koden til konteinerne (telefon 79 02 23 18). Hvis beholderen er full eller det er andre problemer, vennligst kontakt miljøstasjonen. Ikke la noe ligge utenfor konteineren eller ved kaia.

4 Registrering i Rent hav

Rent hav⁷ er et arbeidsverktøy for deg som jobber med marin forsøpling i Norge.

I Rent hav kan du registrere, planlegge, koordinere og prioritere oppryddingsaktivitet. Ved å registrere data i Rent hav bidrar du inn med viktig kunnskap om marin forsøpling nasjonalt.

Bruk Rent Hav for å registrere når, hvor og omtrent hvor mye søppel som ble ryddet. Verktøyet har også en offline-funksjon for iOS og Android.

På fastlandet brukes den av mange ulike aktører som rydder strender. Den gir dermed et godt datagrunnlag for alle som er interessert i marin forsøplingsdata i Norge.

Verktøyet kan også brukes for registrering av forsøpling som må ryddes ved en senere anledning (for eksempel store gjenstander).

⁷ <https://kart.renthav.no/>

5 Områder som ikke skal ryddes

Det er to områder på Svalbard der frivillige ikke skal rydde marin forurening fordi det utføres av andre

Syssemesterens registreringsområder

Syssemesteren har områder hvor det registreres strandsøppel for miljøovervåking på Svalbard og Jan Mayen (Mosj) og Oslo-Paris-konvensjonen (OSPAR) om vern av det marine miljø i Nordøst-Atlanteren.

Vennligst ikke plukk søppel i følgende områder:

- Poolepynten, Brucebukta mellom posisjon UTM 33X 8709893 0429822 (WGS 84) og UTM 33X 8709901 0430022⁸
- Luftskipodden mellom posisjonene UTM 33X 8849261 0415272 (WGS 84) og UTM 33X 8848556 0415262⁹

Områdene er også merket med skilt.

⁸ <https://beachlitter.ospar.org/beach/brucebukta>

⁹ <https://beachlitter.ospar.org/beach/Luftskipodden>

6 Ferdseksrestriksjoner

Det er innført en rekke ferdselsrestriksjoner på Svalbard.

6.1 Er området vernet?

Svalbard har syv nasjonalparker og 22 verneområder som utgjør 65% av landarealet på øygruppa. Målet med naturvernområdene er å verne om den sårbare floraen og faunaen.

Ferdselsbegrensningene gjelder for hele eller deler av året i nasjonalparkene og verneområdene.

En oversikt over områdene med ferdselsbestemmelser ¹⁰.

Du finner også oversikt over verneområder i temalaget *Miljødata* i Rent hav.

Se også i verneforskriften til den aktuelle nasjonalparken eller verneområdet for mer informasjon og bestemmelser om ferdselsrestriksjoner, og om det er spesielle hensyn du må ta dersom du skal rydde i området.

Oversikt over regelverket og ferdselsrestriksjoner på Svalbard ¹¹.

¹ <https://www.syssemesteren.no/nb/reiseliv/regelverk-og-ferdselsrestriksjoner/>

Kontakt Syssemesteren dersom du er usikker og trenger veiledning.

På Svalbard er all flora og fauna vernet. Når du rydder søppel, skal du kun rydde det som er mulig å rydde uten å skade eller fjerne vegetasjon.

6.2 Meldeplikt til Syssemesteren

Meldeplikt ¹² betyr at du har en plikt til å melde ifra til Syssemesteren dersom du planlegger å besøke områder utenfor *forvaltningsområde 10* ¹³. *Forskrift om turisme, feltopplegg og annen reisevirksomhet på Svalbard* – også kalt «turistforskriften ¹⁴» – har ulike krav til meldeplikt for tilreisende, fastboende, reisearrangører/turoperatører og forskning- og utdanningsinstitusjoner som skal besøke områder utenfor forvaltningsområde 10.

Siden strandryddere i prinsippet kan inngå i alle disse kategoriene, følger en beskrivelse av forskjellene i meldeplikten for de ulike gruppene.

- **Tilreisende:** Individuelle reisende utenfor forvaltningsområde 10 må melde turoppetget sitt til Syssemesteren senest **fire uker før** planlagt tur og rapportere i etterkant av tur.

¹⁰ https://www.syssemesteren.no/siteassets/kart/temakart/ferdselsrestriksjoner/ferdsel2022_no.pdf

¹¹ <https://www.syssemesteren.no/nb/reiseliv/regelverk-og-ferdselsrestriksjoner/>

¹² <https://www.syssemesteren.no/nb/reiseliv/melde--forskrifts--og-rapporteringsplikt/>

¹³ <https://www.syssemesteren.no/siteassets/kart/temakart/ferdselsrestriksjoner/forvaltningsomrade-10.pdf>

¹⁴ <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1991-10-18-671>

- **Fastboende:** Fastboende som skal på tur til de meldepliktige områdene¹⁵, må melde turen sin til Sysselmesteren.

-

De meldepliktige områdene er:

- Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
- Forlandet nasjonalpark
- Sør-Spitsbergen nasjonalpark
- Nordaust-Svalbard naturreservat
- Søraust-Svalbard naturreservat

- **Reisearrangører/turoperatører:** Turoperatør skal gi melding om planlagte turopplegg for hver sommer- og vintersesong, og **senest åtte uker før** opplegget starter. Ny melding må gis ved vesentlige endringer i de meldte opplegg.

Turoperatør og forsknings- og utdanningsinstitusjon skal gi melding om planlagte utsettinger av personer utenfor forvaltningsområde 10. Ved turer til sjøs skal det gis melding om seilingsplan, herunder planlagte ilandstigninger.

- **Forsknings- og utdanningsinstitusjoner:** Forsknings- og utdanningsinstitusjoner som skal ferdes eller ha aktivitet utenfor Forvaltningsområde 10, må melde turen sin til Sysselmesteren **senest fire uker** før planlagt tur

Du finner mer informasjon og elektronisk skjema for turmeldinger på Sysselmesterens nettside.

6.3 Behov for forsikring

Arrangøren har ansvar for å tegne forsikring eller stille bankgaranti for utgifter til eventuelle søk, redningsoperasjoner eller pasienttransporter som måtte bli nødvendig i forbindelse med turen. Sysselmesteren fastsetter størrelsen basert på opplysningene gitt i melding om turopplegg.

Andre aktuelle forsikringer kan være ulykkesforsikring for strandryddere, ansvarsforsikring for skade på tredjeparts eiendom og naturskade. Dette vil komme i tillegg til forsikring av fartøyannet utstyr.

Før man eventuelt inngår forsikring kan det være lurt å undersøke om deltakere på ryddeaksjonen allerede er forsikret gjennom den organisasjonen de representerer, for eksempel skole, bedrift, lag eller forening for å unngå dobbeltforsikring.

¹⁵ <https://www.sysselmesteren.no/siteassets/kart/andre-kart/ferdselsomrader-svalbard.pdf>

6.4 Kulturminner

Mange områder på Svalbard har kulturminner, og alle gjenstander fra før 1946 er automatisk fredet.

Automatisk fredete kulturminner har en sikringszone på 100 meter i alle retninger rundt kulturminnet. Sikringssonen har samme fredningsbestemmelse som selve kulturminnet.

De fleste kulturminner ligger langs kysten, og ofte finner man kulturminner langt fra bosettinger.

Noen kulturminner er så gamle som 400 år, og kan for eksempel være gjenstander fra norsk ishavsfangst og vest-europeisk hvalfangst på 16- og 1700-tallet, gjenstander fra internasjonal gruvedrift på 1900-tallet eller krigsgjenstander fra andre verdenskrig.

Bein og beinrester i og på markoverflaten samt alle spor etter menneskegraver, inkludert kors og gravmerker er automatisk fredet uavhengig av alder. Det gjelder også skjelettrestrester fra hvalross og hval.

Det kan ofte være krevende for strandryddere å skille det som er marint avfall og som kan plukkes fritt, fra det som er kulturminner og som ikke skal røres.

For å gjøre det enklere for strandryddere, er det laget en oversikt som viser bilder og beskrivelser av noen av de vanligste kulturminnene strandryddere kan komme over på ryddeaksjon og som ikke skal plukkes (obs. tabellen er ikke uttømmende).

Dersom man er usikker på om en gjenstand kan plukkes, anbefales det å la gjenstanden ligge eller kontakte Sysselmesteren for veiledning.

Eksempler på kulturminner

1. Et gammelt trekors som har drevet i land på Svalbard.
Foto: Miljødirektoratet

2. Bilde av en gammel trehytte på nordvest-spissen av Svalbard. Foto: Miljødirektoratet

3. Glasskule funnet i fjæra. Foto: Sysselmesteren

4. En gammel gravrøys. Foto: Sysselmesteren

5. Revefelle. Foto: Sysselmesteren

6. Rester av revefelle. Foto: Sysselmesteren

7. En tuft som er delvis utrast. Foto: Sysseimesteren

8. Bearbeidet tre og drivtømmer. Foto: Sysseimesteren

Sysseimesteren har laget et oversiktskart som viser lokasjonene til ulike automatisk fredede kulturminner på Svalbard hvor det er ferdselsforbud hele året¹⁶.

¹⁶ <https://www.sysseimesteren.no/contentassets/bffbcd7fa7ae42ad8c6c22f047b360b3/kulturminner---ferdselsforbud.pdf>

7 Bruk av droner

Dersom du planlegger å fly drone, må du først undersøke om området ligger i et verneområde.

Alle verneområder har en egen forskrift som gir regler for området. Dersom du ikke befinner deg i et verneområde, må du likevel forsikre deg om at droneflyvingen ikke forstyrrer fugle- og dyrelivet i området du skal fly.

Som hovedregel er det forbudt å fly drone i nasjonalparker og de store landskapsvernområdene. I naturreservater kan det være forbudt å fly drone, her må du sjekke hva verneforskriften sier om bruk av droner¹⁷.

I Longyearbyen er det ikke tillatt å fly drone nærmere enn fem kilometer fra flyplassen. Planlegger man å fly drone utenfor restriksjonssonen, gjelder følgende regler:

- Det er forbudt å forstyrre dyrelivet på Svalbard.
- Ikke fly høyere enn 120 meter over bakken.
- Du må alltid kunne se dronen din.
- Sett deg inn i reglene som gjelder filming og fotografering av andre mennesker. Nasjonal Sikkerhetsmyndighet (NSM) og Datatilsynet gir informasjon om hvilke regler som gjelder for filming og fotografering fra luften.
- Det er ikke tillatt å fly drone i mørke.

Rundt Ny-Ålesund flyplass er det forbudt å fly droner i en sone med radius på fem kilometer. For mer informasjon om flyforbudet; se Kings Bay sine nettsider.

Ny-Ålesund har i tillegg en sone på 20 kilometer rundt byen med radiostillhet. Dette betyr at det i praksis er forbud mot å fly droner i Ny-Ålesund og i hele Kongsfjorden.

Nasjonal kommunikasjonsmyndighet forvalter frekvensressursene i Norge. For mer informasjon om radiostillhet i og rundt Ny-Ålesund, kontakt Kings Bay AS og Nasjonal kommunikasjonsmyndighet¹⁸.

¹⁷ <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/vernet-natur/regler-for-droner-i-naturen/>

¹⁸ <https://www.syssemesteren.no/droner-pa-svalbard/>

8 Helse og sikkerhet for strandryddere

Det er viktig å ivareta helse og sikkerhet til alle som deltar i strandryddeaksjoner.

Ansvar for helse og sikkerhet

Målet er å gjennomføre strandrydding på en forsvarlig måte uten skader på ryddere. Risikoen for skader er avhengig av hvor man rydder, hvordan terrenget er, værforhold, hva slags type avfall man finner og hvem som deltar i ryddingen.

Arbeidsmiljøloven stiller krav til at arbeidsmiljøet skal være fullt forsvarlig, og at det ved planlegging og utforming av arbeidet skal legges vekt på å forebygge skader og sykdommer.

Etter en helhetsvurdering kan frivillige også anses som arbeidstakere etter arbeidsmiljøloven. Derfor vil en aksjonseier ha ansvar for å forebygge ulykker under ryddeaksjoner. Aksjonseieren skal sikre at ryddeaktiviteten blir planlagt, organisert og utført i samsvar med kravene i arbeidsmiljøloven.

Aksjonseier har ansvar for å:

- forebygge ulykker
- planlegge arbeidsoperasjoner, vurdere risiko og gjennomføre tiltak
- vurdere behov for, og gjennomføre nødvendig opplæring
- vurdere om arbeidstiden er slik at sikkerheten er ivaretatt
- ta særlig hensyn til barn og ungdom

Deltakerne i en ryddeaksjon har ansvar for å:

- være oppmerksom og forsiktig og ta vare på egen sikkerhet
- følge informasjon som blir gitt om ryddingen
- bruke hensiktsmessig klær og verneutstyr
- ta med nok mat og drikke hvis det ikke blir utdelt

Å vurdere risiko

Å vurdere risiko er viktig for å ivareta helse og sikkerhet og forebygge ulykker under en ryddeaksjon. Du må tilpasse risikovurderingene ut fra hvilke farer som er relevante for den ryddeaksjonen du skal gjennomføre.

Ved å vurdere risiko får du et bevisst forhold til hva som kan skje under din ryddeaksjon, og kan vurdere hvilke tiltak du må gjennomføre for å ivareta sikkerheten til deltakerne.

Ferdsl i ulendt terreng innebærer risiko. Foto: Stian Pedersen / Polarnatt Media

Tre enkle spørsmål er kjernen i en risikovurdering:

- Hva kan gå galt?
- Hva kan vi gjøre for å unngå dette?
- Hva kan vi gjøre for å redusere konsekvensene hvis det skjer?

Ved spesielt farlige, komplekse og uoversiktlige situasjoner, eller når du er i tvil om sikkerheten er godt nok ivaretatt, kan det være behov for mer grundige risikovurderinger. Dette kan du gjøre ved å utføre en sikker-jobb-analyse (SJA).

Når du gjennomfører en SJA, skal du gå systematisk og trinnvis gjennom alle oppgaver og vurdere risikoelementer knyttet til dem. Du skal også iverksette tiltak for å redusere risikoen når det er nødvendig.

Du skal gjennomføre SJA før ryddeaksjonen. Som hjelpemiddel for å gjennomføre en SJA kan du bruke et standard SJA-skjema.

Informasjonen som følger handler først og fremst om helse og sikkerhet for ryddere, men du kan også bruke den til å vurdere om rydding kan forstyrre dyr og fugler eller skade vegetasjon, kulturminner eller eiendom.

Vind og bølger er risikomomenter. Foto: Miljødirektoratet

Spørsmål 1 - Hva kan gå galt?

Første spørsmål handler om å kartlegge farer og vurdere hvilke hendelser som kan oppstå under en ryddeaksjon.

Når du skal vurdere hva som kan gå galt kan du bruke denne sjekklisten. Listen er ikke uttømmende, og hva slags farer og hendelser du bør vurdere vil variere mellom ulike ryddeaksjoner. Hensikten er å vurdere alle risikomomenter som er relevant for din ryddeaksjon.

Risikomomenter

Generelle forhold:

- Forhold på ryddestedet
- Kommunikasjon og samband
- Vær-, vind- og bølgeførhold
- Sikt (tåke)
- Isforhold
- Kalving fra isbre
- Tidevannsforhold
- Ryddepersonellets erfaring
- Stikk og bitt
- Mangel på mat og drikke
- Førstehjelpsutstyr og -kompetanse
- Hekkende fuglekoloni

Båttransport:

- Transport av personell på sjøen
- Båtene egnet til bruk
- Minimum 200 meter avstand til brefront
- Av- og påstigning båt, ved kai, mellom båter, på ryddested, o.l.
- Skjær, svell o.l. (det er generelt dårlige sjøkart for Svalbard)
- Fortøyning av båter
- Værforhold gjør transport usikker eller umulig
- Værforhold endres underveis og gjør gjennomføring usikker
- Havari eller ulykke på sjøen
- Deltagere blir sjøsyke og / eller engstelige
- Folk blir våte ombord
- Båtførers erfaring
- Sikkerhetsutstyr om bord i båter

Ferdse i terreng:

- Ferdse i vanskelig terreng
- Fallskader eller overtråkk
- Personer kan bli borte
- Person kan falle i vannet

Isbjørn og hvalross:

- Møte med isbjørn og hvalross i strandsone/sjø
- Isbjørn som kommer inn i ryddeområdet og for nært ryddere

Opprydding:

- Stikk- og kuttskader
- Belastningsskader (ved å bære tungt eller dra løs ting)
- Klemskader
- Nedkjøling og forfrysning
- Håndtering av store og tunge gjenstander
- Håndtering av farlig avfall, f.eks. kjemikalier, spillolje, sprøyter, ampuller, spisse gjenstander, sprengstoff og evt. ukjent innhold
- Akutt sykdom

Transport av avfall:

- Forsvarlig lagring av avfall
- Lasting av avfall til og fra båt
- Forsvarlig transport av farlig avfall
- Sjøtransport av avfall
- Transport av avfall på land

Spørsmål 2 - Hva kan vi gjøre for å unngå dette?

Når du har fått oversikt over hva som kan skje, må du vurdere hva du kan gjøre for å unngå at det skal skje.

Dette er generelle forhold du bør ivareta:

- Sikker transport av personell
- Hold avstand til brefronter (minimum 200 meter). Ved kalving kan sprutende is være livsfarlig
- Isbjørnsikkerhet i felt
- God organisering av rydding
- Nødvendig opplæring og informasjon
- God kommunikasjon
- Riktig håndtering av farlig avfall
- Hensiktsmessig bekledning og verneutstyr
- Forsvarlig lagring og transport av avfall

Sikker transport av personell

Sørg for at all transport skjer i henhold til krav og regler som gjelder og at transportør kjenner til disse reglene. Sjøfartsdirektoratet forvalter regelverk som regulerer ferdsel på sjøen som gjelder både kommersiell båttransport og fritidsbåter.

Sjøvettreglene gir noen grunnleggende regler for hvordan du ferdes sikkert i båt.

Sjøveisreglene er internasjonale regler som gjelder for alle som ferdes i båt og beskriver prinsipper for styring og seilas. Forskrift om fartøy under 24 m som fører 12 eller færre passasjerer gir føringer for transport av inntil 12 passasjerer¹⁹.

God organisering av rydding

Som aksjonseier bør du lage en plan for hvordan ryddingen skal organiseres og gjennomføres. I planleggingen må du ta hensyn til hvem som deltar i oppryddingen.

Fra et ryddetokt på Svalbard. Foto: Miljødirektoratet

¹⁹ https://www.sdir.no/veiledninger/12-passasjerer-eller-farre-sporsmal-og-svar/#Fart%C3%B8y_med_flere_enn_12_passasjere

I hver ryddeaksjon bør det være en HMS-ansvarlig som har hovedansvaret for HMS. HMS-ansvarlig skal ha ansvar for at skadede personer blir tatt hånd om, at ulykker blir varslet og sørge for transport av skadede personer. Se egen instruks for HMS-ansvarlig for mer informasjon.

Isbjørnsikkerhet i felt

Over hele Svalbard er det forbudt å lokke, forfølge eller på annen måte oppsøke isbjørn på en måte som forstyrrer dyrene eller utsetter enten dem eller mennesker for fare.

I hver ryddeaksjon må det være en isbjørnsansvarlig og flere isbjørnvakter som sørger for isbjørn/hvalross-sikring under hele ryddeaksjonen. Isbjørnvaktene holder utkikk etter isbjørn og bidrar til å evakuere gruppen dersom det er isbjørn i området. Antall vakter er avhengig av gruppestørrelsen, erfaring og oversiktligheten i terrenget. Det bør være minimum to isbjørnvakter per gruppe på opptil ti ryddere.

Isbjørnvakter skal være utstyrt med skremmemidler, rifle, ammunisjon, kikkert og samband. Husk at isbjørnvaktene må ha våpenkort eller låneløyve. Dersom dette ikke foreligger, må det søkes om i god tid før aksjonen starter. Du kan lese mer om det på Sysselmesterens hjemmeside²⁰.

Skremmemidler benyttes dersom isbjørn nærmer seg gruppen før evakuering er gjennomført. Våpen og avliving av isbjørn benyttes som siste utvei ved akutt fare. Isbjørnvaktene skal ikke ha andre oppgaver enn isbjørnsikring og bidrar ikke i ryddingen. For å klare å opprettholde konsentrasjonen under hele vekten, er det viktig å dele inn vakter i overkommelige økter (f.eks. bytte etter lunsj).

Isbjørnen kan være vanskelig å se og kan for eksempel ligge i groper eller bak terrengformasjoner og steiner. Husk at isbjørnens øyner er plassert langt oppe på hodet og isbjørnen vil derfor kunne se deg selv når du ikke ser den. Det er derfor viktig å sikre området godt, først ved å speide fra båt langs kysten ved det utvalgte området og deretter ved å gå opp på en høyde for å få oversikt over hele området. Det må være minimum 2 isbjørnvakter som sikrer området ved ilandstigning, slik at de kan sikre hverandre ved eventuelt isbjørnangrep. Se egen instruks for isbjørnvakter for mer informasjon.

Nødvendig opplæring og informasjon

Det er god praksis å gi en orientering om hvordan oppryddingen skal gjennomføres før oppstart av rydding. Orienteringen bør blant annet inneholde informasjon om:

- hvor vi skal rydde
- hva vi skal rydde
- tidsplan
- organisering
- møteplass
- håndtering av avfall og farlig avfall

²⁰ <https://www.sysselmesteren.no/nb/vapen/>

- faremomenter
- forholdsregler for å ivareta sikkerheten og varsling av hendelser

Sikker kommunikasjon

Feltarbeid kan foregå i områder uten mobildekning. Aksjonseier må vurdere behovene for kommunikasjon i forbindelse med aksjonen og hvilket kommunikasjonsutstyr som er nødvendig.

Satellitlefon (Iridium), InReach og samband er nødvendig kommunikasjonsutstyr på Svalbard.

Riktig håndtering av farlig avfall

Ved rydding kan du finne forskjellige typer farlig avfall som må håndteres forsvarlig avhengig av hva slags type avfall det er. Hvis du er i tvil om hva du finner og om det er trygt å plukke, skal du holde avstand og la gjenstanden ligge.

Miljødirektoratet har i samarbeid med Handelens miljøfond laget en bildeguide som viser ulike typer farlige gjenstander strandryddere kan komme over under rydding av marint avfall²¹. Farlig avfall som plukkes skal ikke blandes med annet avfall, og det skal merkes godt før levering til avfallsmottak.

Hensiktsmessig bekledning og utstyr

Ryddere bør ha hensiktsmessig fottøy, bekledning og verneutstyr tilpasset forholdene og type aktivitet. Skoene bør ha god gripeevne og gi ankelstøtte, være vanntette og helst ha høyt skaft, dette er viktig for å kunne krysse smeltevannsbekker og bevege seg i tidevannssonen uten å bli våt.

Verneutstyr:

- Hansker (helst stikksikre)
- Solbriller eller vernebriller
- Redningsvest eller overlevelsedrakt
- Eventuelt skibriller til bruk i småbåter

Annet utstyr:

- Refleksvest
- Knebeskyttere
- Vadere eller tørrdrakt

Sikkerhetsansvarlig og ansvarlig isbjørnvakt bør ha med følgende utstyr:

- VHF-samband
- Nødpeilesender
- Rifle og signalpistol med ammunisjon
- Kikkert
- Plystrefløyte

²¹ <https://www.marfo.no/artikkel/bildeguide-for-farlige-gjenstander/>

- GPS, kompass og kart over området
- Satellittelefon evt. annen nødkommunikasjon i områder uten dekning
- Mobiltelefon i områder med dekning

Ergonomi og riktig løfteteknikk

Vær forsiktig med å flytte store og tunge gjenstander. Det er viktig å bruke riktig løfteteknikk dersom du skal løfte tyngre gjenstander, eventuelt kan flere gå sammen om å fjerne tyngre gjenstander.

Finner du gjenstander du ikke klarer å løfte ved hjelp av egen muskelkraft, kan du registrere disse i Rydde eller Rent hav slik at de kan bli hentet av aktører med tilgang på egnet utstyr.

Funn av store gjenstander. Foto: Miljødirektoratet

Spørsmål 3 - Hva kan vi gjøre for å redusere konsekvensene hvis det skjer?

Ulykker kan skje selv om risikoen er vurdert på forhånd og tiltak for å redusere risikoen er gjennomført. Derfor må du være forberedt på å håndtere hendelser og ulykker hvis de inntreffer.

Dette må du tenke gjennom før en ryddeaksjon:

- Varsling av ulykker
- Nød- og førstehjelpsutstyr
- Førstehjelp ved skader
- Transport av skadede personer

Varsling av ulykker

Hvis det skjer en alvorlig ulykke på Svalbard, skal du varsle til 112. Hendelser kan varsles på VHF kanal 16.

Hvis ryddeaksjonen foregår i områder uten mobildekning må dere ha med hensiktsmessig kommunikasjonsutstyr. Hensiktsmessig kommunikasjonsutstyr kan være VHF, satellittelefon eller inReach GPS-sender. Alle deltakere på ryddeaksjonen bør informeres om hvor dette kommunikasjonsutstyret befinner seg.

Hvis det skjer en ulykke, er det viktig å informere alle deltakerne på aksjonen om hva som har skjedd og tilstanden til de skadede.

Nød- og førstehjelpsutstyr

Aksjonseier må vurdere hva som er nødvendig å ha med av nød- og førstehjelpsutstyr for hver enkelt ryddeaksjon.

Aktuelt utstyr er:

- Førstehjelpsutstyr
- Kasteline
- Signalflyte
- Kommunikasjonsutstyr
- Nødraketter

Det kan også være aktuelt å ta med materiell for å kunne ta vare på skadede personer i noe tid. Slikt materiell bør oppbevares i en «nødkasse» som plasseres lett tilgjengelig i ryddeområdet og bør inkludere:

- Jervenduk eller tilsvarende
- Liggeunderlag
- Spjelkemateriell
- Mer avansert førstehjelpsutstyr (smertestillende m.m.)
- Primus og fuel
- Kokesett
- Nødrasjoner med mat (kjeks, drytech, drikkepulver e.l.)

Generell livreddende førstehjelp

I hver ryddeaksjon bør det være minimum en deltaker som har kompetanse i førstehjelp. Under vises en liste over generelle førstehjelpsråd.

- Ved eksplosjoner som rammer personer
 - Ring 112!
 - Rop høyt etter hjelp dersom noen kan høre deg.
 - Vurder om det er sikkert å bevege seg inn i området (flere eksplosiver?).
 - Sikre skadestedet (hindre at flere skader seg, slukk branner).
 - Gi livreddende førstehjelp.
 - Evakuer skadede hvis nødvendig og mulig.

- Ved bevisstløshet (personen reagerer ikke på tilrop eller lett risting):
 - Ring 112!
 - Rop høyt etter hjelp dersom noen kan høre deg.
 - Gi frie luftveier, ved å bøye hodet forsiktig bakover og løft haken frem
 - Sjekk om personen puster (se, lytt og kjenn etter pust).

- Hvis personen puster normalt:
 - Legg personen i sideleie (husk fortsatt frie luftveier og forsøk å holde normal kroppstemperatur hos personen).

- Hvis personen ikke puster, eller puster unormalt:
 - Utfør hjerte-lungeredning: 30 hjertekompresjoner og 2 innblåsing, vekselvis, inntil personen våkner til eller helsepersonell overtar.
 - Hvis tilgjengelig, få noen til å hente hjertestarter og koble denne til.

- Ved store blødninger:
 - Ring 112!
 - Stans blødningen ved å trykke direkte i såret med hånden/fingrene eller en hard gjenstand som kan skape et trykk mot blødningen (eks en stein).
 - Legg en kompress eller lignende mellom såret og hånden / fingrene / gjenstanden.
 - Hev om mulig det blødende stedet.
 - Legg deretter på en trykkbandasje. Dersom du ikke har ferdig lagede trykkbandasjer kan du lage en ved hjelp av et trykkelement (en stein eller lignende) og en bandasje som du strammer rundt stenen/såret.
 - Dersom det er større kutt/flenger kan du pakke kompresser eller lignende ned i såret og deretter legge på en bandasje, helst elastisk, for å presse vevet sammen og stanse blødningen. Du kan gjerne bruke sammenrullede bandasjer til å stappe med.
 - Ved splintskader skal man ikke fjerne gjenstander som sitter fast, det kan øke blødningen og forverre skaden.

- Ved brannskader:
 - Ring 112 ved store forbrenninger.
 - Kjøl ned brannskaden øyeblikkelig ved å holde det under vann i minst 20 minutter. Hvis mulig, bruk lunkent vann (20 grader). Bruk ikke is, som kan skade huden ytterligere.
 - Hold om mulig det skadede området høyt hevet for å unngå at det hovner opp.
 - Hvis mulig fjern klær, slik at man kjøler ned alle forbrente områder. Dra ikke av klær som sitter fast i huden.
 - Hvis du må til lege, dekk til brannskaden etter avkjølingen. Tynn, ren plastfolie kan legges rett på brannskadet hud og festes med plaster. Ikke bruk noe som kleber eller loer på brannskaden. Ikke smør på fett, krem, smør eller olje.

- Flere førstehjelpsråd:
 - <https://www.113.no/forstehjelp/>
 - <https://www.rodekors.no/forstehjelp/tema/>

Transport av skadede personer

Før aksjonen må aksjonsleder tenke gjennom hvordan skadede personer kan transporteres fra ryddestedet. Dette er spesielt viktig hvis aksjonen foregår i et område hvor det ikke er mulighet til å varsle og be om hjelp til transport.

9 Instruks HMS-ansvarlig

Her finner du ansvarsoppgaver og utstyrliste for HMS- ansvarlig på ryddeaksjonen.

9.1 HMS- ansvarlig

Hovedoppgave: Sørge for at aktiviteten i området organiseres og ledes slik at aktiviteten kan gjennomføres uten skade eller tilløp til skade på deltagende personell, materiell eller kulturminner.

Lokalisering: Sammen med deltakerne i området som ryddes.

Oppgaver:

- Lede aktiviteten og ha kommunikasjon med ansvarlig isbjørnvakt og førstehjelper
- Koordinere og lede aktiviteten i området i samråd med ansvarlig/leder for ryddeaksjonen
- Rapportere til leder og fartøy/båtførere
- Holde løpende kontakt med deltakerne i området

Spesiell risiko HMS-ansvarlig skal styre:

- Generelle aktiviteter
- Transport av deltagere til/fra området
- Overføring av deltagere fra større fartøy til mindre båt
- Landstigning fra mindre båt til strandsone
- Gjennomføring av rydding i strandsonen
- Ombordstigning i mindre båt og transport til fartøy eller tilbake til Longyearbyen
- Etablering og drift av leir

Nødvendig materiell og utstyr:

- VHF samband
- Mobil eller satellittelefon i områder uten dekning
- Eventuell nødpeilesender/InReach
- Enkelt førstehjelpsett
- Kikkert
- Plystrefløyte
- Våpen & signalpistol med ammunisjon (kun i felt)
- Lister over deltakere
- GPS, kompass og kart over området

Nødvendig kompetanse for å inneha oppgaven:

- Erfaring fra ledelse av feltarbeid på Svalbard
- Erfaring fra liknende aktiviteter
- God kompetanse knyttet til feltsikkerhet på Svalbard

10 Instruks ansvarlig isbjørnvakt og isbjørnvakter

Her finner du ansvarsoppgaver og utstyrliste for isbjørnvakter.

10.1 Ansvarlig isbjørnvakt

Hovedoppgave: Sørge for isbjørnsikring under aktivitet og gjennom natt ved overnatting. Deltar ikke i annen aktivitet, men har hovedfokus på å holde oversikt over området og speide etter bjørn og andre mulige farer og passe på at deltakere ikke går for langt unna gruppa. Ansvarlig isbjørnvakt samarbeider med HMS-ansvarlig om utplassering av isbjørnvakter og har løpende kommunikasjon før, under og etter tokt/ombordstigning i båt for å ivareta sikkerheten for deltakere og materiell med tanke på isbjørn og hvalross.

Lokalisering: Sammen med deltakere i området som ryddes. Første som går i land og siste som går i båten.

Oppgaver ansvarlig isbjørnvakt:

- Kommunikasjon med HMS-ansvarlig før, under og etter tokt
- Avgjøre og instruere om utplassering av isbjørnvakter langs stranden/i terrenget og kommunikasjon med disse ved behov over VHF
- Holder kontakt med ansvarlig isbjørnvakt i partnerlaget
- Bidra til evakuering dersom det er isbjørn i området (første respons om isbjørn kommer til ryddeområdet)
- Benytte skremmemidler som er tilgjengelige om isbjørn nærmer seg gruppen før evakuering er gjennomført
- Benytte våpen og avlive isbjørn som siste utvei ved fare
- Ivareta sikkerheten ved ulykker eller uønskede hendelser og informere og ha dialog om respons med HMS-ansvarlig
- Instruere deltagere som skal være isbjørnvakter om overnatting og fordele vakter fra kl. 2300- 0800
- Følge rutiner for sikker våpenhåndtering og instruks for isbjørnvakter

Nødvendig materiell og utstyr ansvarlig isbjørnvakt:

- VHF-samband
- Rifle & signalpistol med ammunisjon (kun i felt)
 - Rifle skal bæres halvkladd i felt
- Kikkert (om tilgjengelig – viktigst at isbjørnvakt har kikkert)
- Plystrefløyte
- GPS, kompass og kart over området
- Ansvarlig isbjørnvakt har på seg satellittelefon (eventuelt annen nødkommunikasjon)
- Mobiltelefon (i områder med dekning)
- Gul vest eller lignende for å tydeliggjøre rollen i felt

Nødvendig kompetanse for å inneha oppgaven:

- Erfaring med turplanlegging og gjennomføring av turer på Svalbard
- Erfaring som isbjørnvakt
- Opplæring i bruk av VHF
- Erfaring i sikker våpenhåndtering

10.2 Isbjørnvakter

Hovedoppgave: Deltar ikke i annen aktivitet, men har hovedfokus på å holde oversikt over området og speide etter bjørn og andre mulige farer under aktivitet og gjennom natt ved overnatting. Isbjørnvakt samarbeider med ansvarlig isbjørnvakt om plassering og har løpende kommunikasjon før, under og etter tokt/ombordstigning i båt for å ivareta sikkerheten for deltakere og materiell med tanke på isbjørn og hvalross.

Lokalisering: I ytterkantene av ryddelaget/gruppen litt høyre opp i terreng for oversikt. Går i land etter ansvarlig isbjørnvakt og går om bord før ansvarlig isbjørnvakt.

Oppgaver isbjørnvakt:

- Ta instruks fra ansvarlig isbjørnvakt
- Varsle omgående ansvarlig isbjørnvakt ved observasjon av bjørn og har dialog om videre fremgangsmåte
- Bidra til evakuering dersom det er isbjørn i området (første respons om isbjørn kommer til ryddeområdet) og holder videre øye med isbjørnen under evakuering og oppdaterer gruppen om nødvendig
- Benytte skremmemidler som er tilgjengelige om isbjørn nærmer seg gruppen før gjennomført evakuering – om mulig i samråd med ansvarlig isbjørnvakt
- Benytte våpen og avlive isbjørn som siste utvei ved fare
- Ved ulykker eller uønskede hendelser beholder isbjørnvakten sin primære funksjon om å sikre området for bjørn (observasjon & varsling, videre handling om nødvendig) og holder kommunikasjon med ansvarlig isbjørnvakt. Sørger for at alle deltakere er i forsvarlig nærhet til våpenbærer, det vil si isbjørnvakt og ansvarlig isbjørnvakt

Nødvendig materiell og utstyr ansvarlig isbjørnvakt:

- VHF-samband
- Rifle & signalpistol med ammunisjon (kun i felt)
 - Rifle skal bæres halvlastet i felt. Kameratsjekk skal gjennomføres ved ladning og tømning
- Kikkert
- Plystrefløyte
- Refleksvest
- Mobiltelefon (i områder med dekning)
- Gul vest eller lignende for å tydeliggjøre rollen i felt

Nødvendig kompetanse for å inneha oppgaven:

- Erfaring med turplanlegging og gjennomføring av turer på Svalbard:
- Erfaring som isbjørnvakt
- Opplæring i bruk av VHF
- Erfaring i sikker våpenhåndtering